

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

До 45-річчя заснування
кафедри української мови РДГУ

*Актуальні
проблеми
сучасної
філології*

МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць
Випуск XVI

*Наукові записки
Рівненського державного
гуманітарного університету*

Рівне–2008

ББК 81   Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Збірник наукових праць Рівненського
А 43   державного гуманітарного університету.
4   Вип. 16. – Рівне: РДГУ, 2008. – 174 с.
УДК
811.161.2

Ювілейний збірник, присвячений 45-річчю заснування кафедри української мови РДГУ, містить статті з актуальних проблем мовознавства, граматики, словотвору, лексикології, термінознавства, лінгвістики тексту, мовної освіти.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів-філологів.

Редакційна колегія:

Головний редактор   **Шульжук Каленик Федорович**,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови
Рівненського державного гуманітарного університету,
Дійсний член Академії наук вищої школи України

Члени редакційної колегії:

1. **Вихованець І.Р.**, член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту української мови НАН України (м. Київ).
2. **Гуйванок Н.В.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української сучасної мови Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича.
3. **Загнітко А.П.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Донецького національного університету.
4. **Іваницька Н.Л.**, доктор філологічних наук, професор кафедри методики лінгвістичних дисциплін Інституту філології і журналістики Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського.
5. **Кірілкова Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
6. **Кузьмич О.О.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
7. **Мандрик Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики викладання та культури української літератури Рівненського державного гуманітарного університету.
8. **Степанова О.І.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
9. **Тищенко О.В.**, доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.
10. **Шкарбан Т.М.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
11. **Шульжук Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри методики викладання та культури української мови Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядник: Степанова О.І.

Друкується за рішенням вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 10 від 29 травня 2008 р.)

За точність і грамотність публікацій відповідають автори. Рукописи не рецензуються і не повертаються.
Адреса редакції: 33000, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12. Рівненський державний гуманітарний університет.
(вул. Остафова, 31; кафедра української мови)

ISBN 966-72-81-04-9

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2008.

Херсон, 2007.

5. Грищенко А.П. Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові. – К., 1969.
6. Жовтобрюх М.А. Українська літературна мова. – К., 1984.
7. Підвищений курс української мови / За ред. Л.А. Булаховського. – Х., 1931.
8. Синявський О. Норми української літературної мови. – Х., К., 1931.
9. Слинко І.І. та ін. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К., 994.
10. Словник української мови: в 11 т. – К., 1970–1980.

11. Тимченко Є.К. Українська граматики. – К., 1918.
12. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. – К., 2004.
13. Грамматика современного русского языка / Отв. ред. Н. Ю. Шведова. – М., 1970.
14. Греч Н.И. Практическая русская грамматика. – СПб., 1834.
15. Крючков С.Е., Максимов А.Ю. Современный русский язык: Синтаксис сложного предложения. – М., 1977.
16. Русская грамматика: в 2 т. – Т. 2: Синтаксис. – М., 1980.

РЕЗЮМЕ

Рассматриваются вопросы функционирования сложносочиненных предложений в современном украинском языке.

УДК 81'322.6

Наталія МУШИРОВСЬКА

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ СПРИЙМАТИ УСНЕ І ПИСЕМНЕ МОВЛЕННЯ

У статті висвітлюються проблеми комунікації, основні засади формування вмінь сприйняття мовлення.

Ключові слова: комунікація, спілкування, види мовленнєвої діяльності, дискурс, текст.

Потреби національної мовної освіти в Україні, зафіксовані у сучасних програмах для загальноосвітніх навчальних закладів, визначаються пріоритетністю завдань комунікації у сучасному житті. „Основна мета навчання рідної мови полягає у формуванні національно свідомої, духовно багаті мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами рідної мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетенції. Зазначена мета передбачає здійснення навчальної, розвивальної і виховної функцій освітнього змісту навчального предмета,” – говориться у „Програмі для загальноосвітніх навчальних закладів з української мови для 5-12 класів”. (7, 3) Відповідно для досягнення освітньої мети в основній школі та її конкретизованих варіантів у старшій школі найбільш відповідним є комунікативно-функціональний та особистісно-орієнтований підходи до навчання рідної мови.

Комунікація людей – двобічний процес,

мовленнєво-мислительна діяльність адресанта й адресата в динаміці творення спільних смислів. Комунікація можлива лише за умов сприйняття та інтерпретації повідомлення, тобто сприйняття – обов’язкова умова будь-якого спілкування. Сприйняття чужого мовлення – різновид мовленнєвої діяльності людини, яка полягає в установленні смислу почутих (прочитаних) повідомлень, текстів, усвідомленні авторських текстових (дискурсивних) стратегій, інтенцій тощо.

Спілкування – це багатоаспектне, складне явище, яке стало інтердисциплінарною сферою досліджень гуманітарних, природничих та комп’ютерних наук. Щодо проблеми розуміння виділяють кілька основних напрямів: філософсько-методологічний, логіко-лінгвістичний та психологічний. У межах філософсько-методологічного напрямку розуміння розглядається як пізнання, пояснення, раціональність, знання, картина світу, інтерпретація, тлумачення. У логіко-лінгвістичному, а також у літературознавчому та культурознавчому напрямах розуміння зіставляється з такими категоріями, як смисл, текст, мовна комунікація,

використання знання, фрейм, сценарій, діалог тощо. У межах психологічного напрямку розуміння пов'язують з поняттями „діяльність”, „дія”, „спілкування”, „міжособистісні стосунки” тощо.

Види мовленнєвої діяльності – говоріння, слухання, читання і письмо – визначаються двома особливостями: формою існування (усною, безпосередньою чи писемною, опосередкованою) і по характеру направленості мовної дії: „від думки до слова” та „від слова до думки”, що відмітив ще В. Гумбольдт. А.І. Зимня вказує, що залежно від основи їх визначення види мовленнєвої діяльності попарно об'єднуються таким чином: „говоріння-слухання”, „письмо-читання” об'єднані залежно від форми спілкування, пари „говоріння-письмо”, „слухання-читання” відображають характер самої дії – прийом чи видачу повідомлення.

Говоріння-слухання реалізують усну форму спілкування. Оскільки говоріння часто називають, згідно з Ф. де Соссюром, мовленням, а слухання розглядають в якості умови, необхідної для частини спілкування, то по формі спілкування це відношення двох видів мовленнєвої діяльності часто називають „усне мовлення”.

Письмо-читання реалізує писемну, опосередковану часом і віддалену форму спілкування. За аналогією з усною формою спілкування, яка визначається як усне мовлення, це співвідношення називається часто писемним мовленням, хоч читання у більшості випадків розглядається окремо через невідповідність понять мовлення і читання в рамках одного цілого.

Говоріння-письмо реалізують процеси вираження думки, почуттів, волевиявлень людини (комуніканта, адресанта) в різних формах спілкування.

Слухання-читання реалізують процеси прийому, осмислення, оцінювання; інтерпретацію мовленнєвого повідомлення людиною (реципієнтом, адресатом) (1, 67).

Названі основи визначення видів мовленнєвої діяльності служать в той самий час і параметрами, за якими виявляється їх спільність і різниця. Головними серед цих параметрів є такі: а) характер вербального (мовленнєвого) спілкування; б) направленість

мовленнєвої дії людини на прийом чи видачу повідомлення; в) роль мовленнєвої діяльності у вербальному спілкуванні; г) наявність одного з трьох способів формування і формулювання думки-зовнішнього усного, зовнішнього писемного і внутрішнього мовлення; ґ) характер зовнішньої вираженості; д) характер зворотнього зв'язку (1, 68).

Слухання і читання належать до пасивних видів мовленнєвої діяльності, проте вони мають безпосереднє відношення до набуття умінь розуміння повідомлень, текстів, дискурсів, розпізнавання і виділення інформації та способу її оцінки. Шлях, який проходить реципієнт, сприймаючи повідомлення і текст (дискурс), має таку послідовність: фізичне сприйняття повідомлення (тексту), розуміння прямого, поверхневого значення, співвіднесення з конституацією, контекстом (у широкому сенсі), розуміння глибинного значення, співвіднесення з фондом знань, пресупозиціями, інтелектуально-емоційне сприйняття повідомлення, усвідомлення його смислу, концепту, а також інтенцій адресанта (1, 98).

Усвідомлення смислу повідомлень (дискурсів, текстів) у мовленнєвому спілкуванні передбачає адекватне реагування у мовній або в будь-якій іншій формі (синтез повідомлення або тексту; тлумачення тексту; переказ; реферування тощо). В опануванні цих технологій полягає робота над сприйняттям усного і писемного мовлення на уроках рідної мови.

Слухання – процес мовленнєвої діяльності, активний процес відбору звукових сигналів комунікації. Дослідження процесів комунікації свідчать, що слухання становить приблизно 42% у загальному процесі спілкування, читання – 15% (1, 100). Роль слухання в комунікації надзвичайно важлива, оскільки воно допомагає у прийнятті рішень, посилює впевненість людини у собі.

Будучи інтенціональним процесом, слухання не може відбуватись автоматично. Це цілеспрямована, організована діяльність людини в комунікації. Тобто семантикою дієслова „слухати” позначається активний процес; семантика дієслова „чути” фіксує лише процес сприйняття, тобто пасивного сприймання. А.І. Зимня зазначає, що слухання як діяльність характеризується трифазністю. Перша фаза – спонукально-мотиваційна,

оскільки визначальним у ній є інтелектуально-пізнавальний мотив. Мета слухання реалізується в предметі цієї діяльності. Вона полягає у розкритті смислових зв'язків, осмисленні сприйнятого слухом мовленнєвого повідомлення, продукованого мовцем, відновлення, розуміння його думки. Друга – аналітико-синтетична-фаза діяльності представлена кількома етапами аналітико-синтетичної обробки сприйнятого слухом повідомлення – початковий синтез, аналіз, кінцевий синтез. При цьому проникнення слухача у задум висловлювання мовця має чотири рівні глибини (про що дане висловлювання, що хотів сказати мовець, як, якими засобами і чому так побудоване висловлювання, що мав на увазі мовець) та п'ять ступенів чіткості розуміння (попереднє розуміння, смутне розуміння, суб'єктивне переживання розуміння, розуміння, виражене чужими словами, власне вираження змісту). Наступна важлива характеристика сприйняття мовленнєвого повідомлення – аперцепція або вплив попереднього досвіду на цей процес (2, 96).

В плані змісту повідомлення може бути представлено певною ієрархією одиниць, серед яких за ступенем узагальненості відображуваних у них зв'язків предметної дійсності можуть бути виділені такі рівні: 1) логіко-синтаксичні структури; 2) лексичні „функції” (чи семантичні зв'язки слів); 3) граматичні структури (чи моделі); 4) лексичні одиниці – значимі слова (2, 78).

Елементами слухання є: сприйняття слухом, уважність, розуміння, запам'ятовування.

Сприйняття слухом – це фізіологічний процес відбору звукових подразників. У його межах виділяють декілька аспектів діяльності слухача (адресата): виокремлення звуків мови із загального звукового тла; розрізнення звуків, наприклад, б – п; упізнання у сукупностях звуків мови слів, речень, тощо.

Уважність – явище психологічне. Складовими уважності є мінімальний поріг фізичного сприйняття, рівні зацікавленості та мотивації.

Розуміння (інтерпретація) – це надання особою почутим словам, повідомленням, текстам певних значень, смислів. Процес сприйняття залежить від психічних, психологічних, ситуативних, рольових, вікових, статевих, культурних та інших чинників. А тому розуміння (точніше, витлумачення) того, що

сказав адресант, може не відповідати його інтенціям. Інтерпретація повідомлень адресатом спирається на такі принципи:

- розуміння граматики, лексики та інших елементів мови;
- розпізнавання та розуміння інтенцій мовця;
- орієнтація в імплікаціях та імплікаціях дискурсу;
- орієнтація в контексті й ситуації спілкування.

Запам'ятовування – це процес зберігання інформації з метою пізнішого її використання. Буває короткотривалим (оперативним) і довготривалим. Короткотривале запам'ятовування дає змогу учасникам орієнтуватися в плінні комунікації, пам'ятати попередні репліки, аргументи, цифри, факти тощо. Довготривале – сприяє орієнтуванню у світі загалом, підтримувannya контактів з людьми, збереженню в пам'яті важливих подій, слів, вчинків тощо.

Читання – інший специфічний вид людської діяльності, що трактується як цілісний пізнавально-інформаційний процес, синонімічний смислового сприйняття, розумінню (2, 119). Він передбачає мотиви, потреби, установки, цілі діяча (суб'єкта). Його елементами є сприйняття (зором), уважність, розуміння та запам'ятовування.

У процесі вироблення комунікативних умінь школярів повинні бути задіяні усі складові цих процесів, тому вправи і завдання повинні сприяти виробленню сприйняття слухом та зором, уважності, розуміння на всіх рівнях та запам'ятовування прочитаного і почутого.

Слухання є активним складним процесом і має різне спрямування, з огляду на що виділяють чотири його типи:

1. Слухання заради задоволення: слухання музики, трансляцій спортивних матчів, вистав тощо; розмови на дружніх вечірках, товариські дискусії. Інтелектуальна настанова такого слухання є незапланованою.

2. Уважне, вдумливе слухання: слухання лекцій, новин по радіо, інструкцій з певних проблем тощо. Мета такого слухання – розуміння і запам'ятовування. У разі безпосередньої інтеракції важливою умовою є партнерська, симетрична комунікація.

3. Критичне слухання: наявне у разі невпевненості в достовірності інформації, її тенденційності й

однобічності; критично слухають людину, погляди якої відверто неприйнятні і т.п.

4. Емпатичне слухання: має місце у тому випадку, коли слухач прагне увійти в ситуацію мовця і його слова сприймає крізь призму його (мовця) досвіду, почуттів тощо; сприяє дружнім стосункам між людьми.

У процесі вироблення комунікативних умінь важливе місце займають уважне слухання, критичне слухання, які допомагають розкривати смислові зв'язки та осмислювати почуте, запам'ятовувати його, виділяти і порівнювати інформацію, критично осмислювати її, а також емпатичне слухання, що допомагає провадити діалог, сприяє порозумінню між людьми.

У програмі для загальноосвітніх закладів ставляться такі вимоги до цих видів робіт:

Аудіювання (слухання-розуміння) текстів діалогічного і монологічного характеру, що належать до різних стилів мовлення: розповідь, опис (в т.ч. опис окремих предметів, тварин), роздум; жанрів мовлення: оповідання, замітка, стаття, казка, легенда, переказ, пісня, вірш, загадка, прислів'я, приказки (об'єднані певною тематикою) у 5-7 класах. Ознайомлення з видами аудіювання – ознайомлювальним, вивчальним, критичним (практично) у 8-12 класах. *Читання* мовчки текстів діалогічного і монологічного характеру, що належать до різних стилів мови, типів: розповідь, опис (у т.ч. опис окремих предметів, тварин), роздум. Жанрів мовлення: оповідання, замітка, стаття, казка, легенда, переказ, пісня, вірш, загадка; прислів'я, приказки (об'єднані певною темою) у 5-7 класах, набуття навичок різновидів читання – ознайомлювального, вивчального, переглядового) – практично у 8-12 класах із ознайомленням з видами запису прочитаного: докладним записом, конспектом, тезами, докладним і коротким планом, бібліографією.

При проведенні аудіювання (слухання-розуміння) перевіряється здатність учня сприймати на слух незнайоме за змістом висловлювання із одного прослуховування:

- а) розуміти:
  - мету висловлювання;
  - фактичний зміст;
  - причинно-наслідкові зв'язки;
  - тему і основну думку висловлювання;

- виразально-зображувальні засоби прослуханого твору;

б) давати оцінку прослуханому.

Перевірка аудіювання учнів здійснюється фронтально за одним із варіантів.

Варіант перший: учитель читає один раз незнайомий учням текст, а потім пропонує серію запитань з варіантами відповідей. Школярі повинні мовчки вислухати кожне запитання, варіанти відповідей до нього, вибрати один із варіантів і записати лише його номер поряд із номером запитання.

Варіант другий: учні одержують видрукувані запитання та варіанти відповідей на них і відзначають галочкою правильний, з їхнього погляду, варіант.

У 5 класі учням пропонується 6 запитань з чотирма варіантами відповідей, у 6-12 класах – 12 запитань з чотирма варіантами відповідей.

Для одержання достовірних результатів тестування кількість варіантів відповідей на тестове завдання не повинна бути меншою від чотирьох. Запитання мають торкатися всіх зазначених вище характеристик висловлювання і розташовуватися в порядку наростання їх складності.

Матеріал для контрольного завдання – зв'язне висловлювання (текст) – добирається відповідно до вимог програми для кожного класу. Одиниця контролю – відповіді учнів на запитання за прослуханим текстом, одержані в результаті виконання тестових завдань. Оцінювання: правильна відповідь на кожне із 6 питань оцінюється 2 балами, кожне із 12 запитань оцінюється 1 балом. Оцінювання здійснюється з огляду на те, що за цей вид діяльності учень може одержати від 1 бала до 12 балів (7, 157–158).

Окрім названих видів робіт виробленню уміння сприймати мовлення сприяють перекази (навчальні і контрольні), здійснювані за простим і складним планом, згідно з навчальною програмою.

Прослухавши текст переказу, учень лише деякі його фрагменти запам'ятає дослівно (спрацьовує оперативна пам'ять). Основну ж частину висловленої в тексті інформації він зафіксує у вигляді абстрактних моделей (довготривала пам'ять).

Процесові перекодування словесної інформації в абстрактні символи-матриці сприяє виконання таких

завдань, як визначення теми й головної думки сприйнятого тексту та складання його плану, тобто визначення мікротем. У процесі складання плану (колективного чи індивідуального) відбувається перший вид перекодування. Не слід підказувати школярам формулювання пунктів плану, щоб не обмежувати їх самостійності, безпосередності у висловленні оцінок і почуттів. З-поміж запропонованих назв варто ненав'язливо порадити найбільш точну та влучну, у разі потреби тактовно скоригувавши її. Навчаючи переказувати почуте своїми словами, слід навчати школярів записувати на чернетці образні слова і звороти, що запам'ятовуються ненадовго (особливості оперативної пам'яті), адже мета педагога – вчити усвідомлено використовувати характерні для певного тексту слова і вирази, розвивати смак до точного слова.

При цьому обов'язково слід запропонувати школярам визначити стиль сприйнятого висловлювання, назвати основні стильові ознаки. Переказуючи текст, учні мають зберігати стиль викладу. Доречно буде також визначити мету автора, який вдався до певного стилю (образно зображати предмети чи події, складаючи їм оцінку, викликаючи певне ставлення у читача, є характерним для художнього стилю; якнайточніше передавати інформацію, доводити та пояснювати висловлене – для наукового; переконувати у чомусь читача, впливати на нього – для публіцистичного).

Обов'язково потрібно звернути увагу на те, які типи мовлення поєднано в переказуваному тексті, який тип мовлення переважає. Вироблення в учнів уміння усвідомлено відтворювати тексти з різними типами мовлення (розповідь, опис, роздум) – одне з основних завдань словесника. Пригадується, у чому полягає відмінність між описом та розповіддю, як будується елементарний роздум тощо.

Наступний вид перекодування інформації – відтворення тексту за складеним планом. Цей етап роботи є для учнів найбільш складним, оскільки їм важко кожен абстрактний символ-матрицю розчленувати на речення і слова. Керівництво й допомога вчителя тут вкрай потрібні. Складений план дає змогу учням дотримуватися у викладі досить точного змісту і послідовності. Та далеко не завжди

школярі спроможні зберегти притаманну текстові специфіку стилю та тип мовлення (або поєднання типів мовлення).

Програмою передбачено роботу над усним переказом тексту. Це сприяє удосконаленню усного мовлення учнів, розширює і активізує їхній словниковий запас. Перед самостійною роботою над письмовим переказом потрібно усно переказати текст (це допоможе у перекодуванні „абстрактний символ – речення, слово”).

Коригуючи відтворені тексти, вчитель спрямовує дітей на продуманий добір мовних засобів відповідно до стилю й типу мовлення заданого зразка. Текст переказується за складним планом, використовуються записані на чернетках (або й на дошці) окремі слова й вирази. У разі потреби звертається увага і на певні синтаксичні конструкції, до яких вдався автор. Усне мовлення становить основу для розвитку писемного мовлення, тому усний переказ тексту в шкільній практиці сьогодні – підготовка до переказу письмового.

Не забуваючи про значення розвинутого усного мовлення в оволодінні пунктуаційними навичками, слід постійно звертати увагу на виразність усного відтворення сприйнятого тексту. Потрібно навчати правильно інтонувати те, що говориш, дотримуватися наголосів, словесних та логічних, пауз. Усе це допоможе повно, точно і яскраво відтворити наявні в тексті думки і почуття. Усне переказування сприяє розвиткові внутрішнього мовлення школярів. Не слід забувати: саме у внутрішньому мовленні відбуваються обидва види перекодування словесної інформації.

Редагуючи невдалі варіанти усних переказів, учитель звертає увагу на правильність побудови речень, на правильність зв'язку слів, засоби зв'язку між реченнями (вживання займенників та синонімів з метою уникнення повторів слів тощо).

Залежно від докладності передачі змісту розрізняються перекази детальні, вибіркові, стислі та творчі. Якщо завданням детального переказу є повне відтворення тексту із збереженням типу мовлення та стильових особливостей, то завданням вибіркового є переказ лише певної частини тексту, пов'язаної з визначеним завданням. У стислих переказах передається лише головне із змісту тексту, деталі ж

опускаються (тип мовлення тут може бути збережений або й змінений залежно від ступеня стислості). Творчі перекази передбачають внесення учнями певних змін у зміст чи композицію сприйнятого тексту (доповнення висловлювання, зміну послідовності викладу, заміну особи оповідача тощо). Застосований у вихідному тексті тип мовлення та стиль тут можуть бути змінені або збережені залежно від характеру запропонованого вчителем завдання.

Таким чином, основою міжособистісного спілкування, вербальної комунікації загалом є процеси породження і сприйняття мовлення. Обидва процеси є когнітивно зумовленими, інтенціональними і передбачають один одного. Сміслові сприйняття, що є внутрішнім психологічним механізмом слухання, являє собою складний процес, обумовлений рядом особливостей і факторів, облік яких може сприяти оптимізації цього виду мовленнєвої діяльності і, більш того, навчальної діяльності. Навчання слуханню і аудіюванню, що базується на теорії комунікації та знанні процесів мовно-мислительної діяльності, буде більш ефективним в плані підвищення продуктивності

сприйняття і розуміння мовлення у навчальному процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. – К.: Вид. центр „Академія”, 2004. – 342 с.
2. Зимняя А.И. Лингвopsихология речевой деятельности. – Воронеж: МОДЭК, 2001. – 428 с.
3. Методика вивчення української мови в школі. / О.М. Біляєв, В.Я. Мельничайко, М.І. Пентилюк та ін.: Пос. для вчит. – К.: Рад. шк., 1987. – 246 с.
4. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах. / За ред. М.І. Пентилюк: Підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2000. – 264 с.
5. Сорокин Ю.А. Теоретические и прикладные проблемы общения. – М.: Наука, 1979. – С. 5–146.
6. Хом'як І.М. Опорний матеріал зі шкільного курсу української мови і методики викладання. – Рівне, 2003. – С. 28–31.
7. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К., 2005. – 176 с.

РЕЗЮМЕ

В статті аналізуються проблеми комунікації, основні етапи формування умінь восприяття речі.

УДК 81'271:82–1–053.6

Юлія БОБРИКОВА

ФОРМУВАННЯ ПОЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗАСВОЄННЯ ВИСОКИХ ФОРМ МОВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Стаття присвячена вихованню поетичної культури старшокласників.

Ключові слова: культура мовлення, поетична культура, мовний рівень, внутрішня форма слова.

На сучасному етапі суспільного розвитку посилюється інтерес до внутрішнього світу людини, самосвідомості особистості як регулятора думок та вчинків.

Одне з основних запитань підліткового віку "Хто я? " замінюється на запитання про свої реальні можливості й життєві цілі: "Чого я хочу? " і "Що я можу?" [5]. Для того, щоб знайти відповіді на ці запитання, старшокласнику слід розв'язати одне з основних завдань його віку – побудувати власну систему цінностей, без формування якої самосвідомість особистості не можна вважати розвиненою. Людина

більше не може і не хоче жити „чужим розумом”, вона повинна сама для себе визначити, що важливо, а що ні, що добре, а що погано. Саме тому в цей період молоді люди відкриті для сприймання поетичних творів, вони багато читають, сперечаються, думають.

На жаль, деякі питання залишаються не вирішеними в науковій літературі, тому важливо звернути увагу вчителів, науковців на проблему поетичної культури як основи для формування самосвідомості старшокласників, що в детермінації розвитку особистості учнів створить ефективні умови для самоосвіти та професійного визначення в

ЗМІСТ

Розділ I. Актуальні проблеми синтаксису.....	3
Шульжук К.Ф. Проблема моделювання складного речення	3
Шкарбан Т.М. Часові параметри предикативних одиниць у складних конструкціях з однорідною супідрядністю	9
Давнюк С.В. Особливості використання засобів зв'язку у складних конструкціях з сурядністю і звичайною підрядністю	12
Щербачук Н.П. Функціонування суб'єктних синтаксем у семантично елементарному реченні	16
Шульжук Н.В. Фразеологізовані конструкції у структурі складного речення діалогічного мовлення.....	21
Ричагівська Ю.Є. Стилiстична багатозначність складних безсполучникових конструкцій у поетичному мовленні.....	25
Парфенюк Л.А. Словосполучення як будівельний матеріал для речення в сучасній малій прозі.....	28
Розділ II. Проблеми морфології та історії граматичних форм у слов'янських мовах.....	32
Мединська Н.М. Семантична диференціація прикметникової ознаки.....	32
Мандрик Н.В. Розвиток граматичної думки в Україні XIV–XVII ст	37
Кашуба Н.П. Варіативне керування дієслів родовим та знахідним відмінками в сучасній словацькій мові	41
Розділ III. Актуальні проблеми лексикології, лексикографії, діалектології, термінознавства.....	46
Вокальчук Г.М., Максимчук В.В. Семантичні особливості авторських лексичних новотворів поетів Рівненщини.....	46
Гаврилюк Н.В. Лексикографічне опрацювання індивідуально-авторських новотворів (на матеріалі інновацій неокласиків).....	50
Тимочко О.Б. Словник авторських новотворів у поезії Грицька Чубая.....	54
Адах Н.А. Прикметникові новотвори у словнику Василя Барки	57
Кірілкова Н.В. Діалектна фразеологія Рівненщини	61
Войцешук Л.А. Афористичні вислови в мові української класичної драматургії.....	63
Совтис Н.М. Польські письменники XVI–XIX ст. з етнічних українських територій і їх роль у збагаченні словникового складу польської мови за рахунок українізмів	66
Степанова О.І. Метафора у сфері сучасної терміносистеми.....	72
Жирик О.А. Модифікація семантичної структури стилістично транспонованих термінологічних одиниць.....	75
Павлова О.І. Музична терміносистема як об'єкт зіставних досліджень.....	81
Розділ IV. Актуальні проблеми лінгвістики тексту, зіставного мовознавства	89
Деменчук О.В. Методологія лінгвістики чуттєвого сприйняття: гносеологічні передумови експерієнціальної номінації.....	89
Сербіна Т.Г. Модифікація логоепістем у газетних текстах	92
Потапчук С.С. Реалізація якісних ознак моральної чистоти в паремійних одиницях англійської та української мов	96
Чеберяк А.М. Жанрово-стильові особливості відкритого листа.....	101
Розділ V. Проблеми мовної освіти та культури мовлення.....	108
Лещенко Г.П. Основні складові комунікативної методики роботи з текстом.....	108
Свірчук Т.І. Поняття компетентності та компетенції у працях сучасних педагогів та лінгводидактів	115
Крижанська О.М. Шляхи виховання та формування україномовної особистості	122
Антончук О.М. Аналіз дисертаційних досліджень із методики навчання орфографії.....	127

Мельник Л.Л. Мовленнєва компетенція студентів-філологів I курсу в умовах реалізації кредитно-модульної системи навчання	131
Олексієвець Л.С. Особливості використання лексичних одиниць у діловому мовленні.....	135
Кузьмич О.О. До проблеми вивчення складносурядних речень.....	139
Мушировська Н.В. Теоретичні засади формування вмінь сприймати усне і писемне мовлення.....	142
Бобрикова Ю.В. Формування поетичної культури як джерело засвоєння високих форм мовлення старшокласників	147
Вокальчук Є.Л. Актуальні проблеми культури мови в українському спортивному теледискурсі	152
Гетманчук Н.О. Комплексне вивчення прийменника як засіб формування мовно-мовленнєвої особистості студента	156
Шевчук Т.Б. Вивчення формально-семантичних відношень між твірною і похідною основами у ВНЗ	165

Наукове видання
Актуальні проблеми сучасної філології.
Мовознавчі студії
Збірник наукових праць
Випуск XVI

Упорядкування та наукове редагування
Степанова О.І.

Технічний редактор
Литвак А.М.

ББК 81   Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Збірник наукових праць Рівненського
А 43   державного гуманітарного університету.
4   Вип. 16. – Рівне: РДГУ, 2008. – 174 с.
УДК
811.161.2

Здано до набору 14.10.2008. Підписано до друку 29.05.2008.
Формат 70x100¹/₁₆.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Гарнітура Times New Roman Cyr.
Умовн. друк. арк. 13,4.
Тираж 300 прим. Зам. 57/1.

Видавничі роботи: редакційно-видавничий відділ РДГУ
33000, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.
Адреса редакції: м. Рівне, вул. Остафова, 31; кафедра української мови